

*Teoria sekurytyzacji w analizie energetycznego
wymiaru bezpieczeństwa narodowego*

JUSTYNA MISIĄGIEWICZ

Na gruncie nauki o stosunkach międzynarodowych, w tradycyjnym ujęciu, bezpieczeństwo jest analizowane w kontekście zagrożeń i wiąże się ze stosowaniem siły i przymusu przez państwo. Współcześnie jednak następuje ewolucja pojmowania bezpieczeństwa zarówno w wymiarze podmiotowym, jak i przedmiotowym. Teoria sekurytyzacji czyni z bezpieczeństwa zjawisko wielowymiarowe, uwzględniające między innymi uwarunkowania polityczne, kulturowe i gospodarcze działalności zarówno państw, jak i podmiotów niesuwerennych. Koncepcja bezpieczeństwa energetycznego stanowi efekt debat teoretycznych na temat szerszego pojmowania zjawiska bezpieczeństwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Termin „bezpieczeństwo energetyczne” do tej pory był rzadko używany poza środowiskiem ekspertów i analityków branży energetycznej. Obecnie jest to pojęcie coraz bardziej popularne wśród politologów i ekonomistów, stanowiąc istotny wymiar bezpieczeństwa ekonomicznego każdego państwa. Tym samym, państwa starają się ingerować w procesy zarządzania energią w imię „bezpieczeństwa energetycznego”. Celem niniejszego opracowania jest analiza bezpieczeństwa energetycznego jako istotnego wymiaru bezpieczeństwa międzynarodowego w świetle teorii sekurytyzacji.

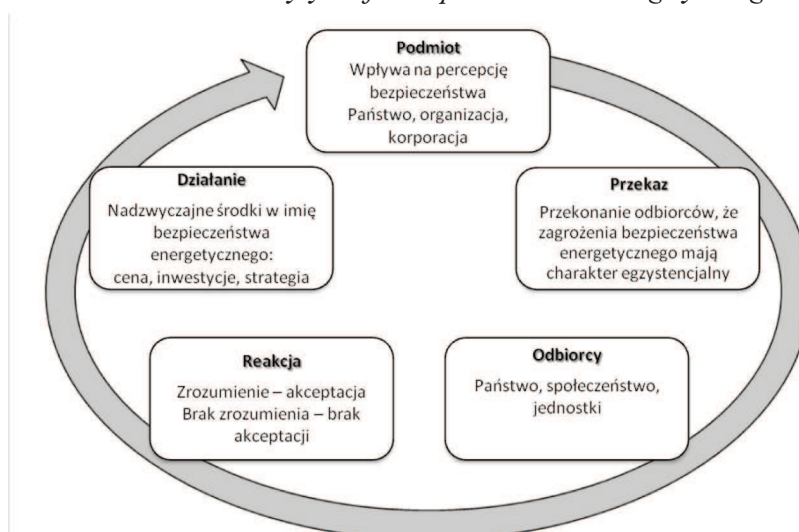
*Użyteczność teorii sekurytyzacji
w analizie bezpieczeństwa energetycznego*

Koncepcja tzw. Szkoły Kopenhaskiej (*Copenhagen Peace Research Institute*, COPRI) podkreśla konieczność rozszerzenia katalogu zagrożeń bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych. Stwarza ona radykalną wizję bezpieczeństwa, która uwzględnia zarówno zagrożenia militarne, jak i te pozamilitarne. W tym kontekście „bezpieczeństwo wiąże się z przetrwaniem” danego podmiotu¹. Zagrożenia mogą się bowiem pojawiać na wielu płaszczyznach funkcjonowania podmiotu, w sposób zasadniczy

Misiągiewicz ograniczając możliwości jego rozwoju. Proces sekurytyzacji polega więc na „definiowaniu jakiejś aktywności, jako zjawiska należącego do sfery bezpieczeństwa. Państwo ma prawo nadania tej aktywności statusu specjalności”². Innymi słowy, dana kwestia staje się zsekurytyzowana, gdy liderzy polityczni lub społeczni zaczynają o niej mówić, jako o egzystencjalnym zagrożeniu dla danej grupy społecznej³. „Bezpieczeństwo jest jakością, którą aktor wszczepia do zagadnienia poprzez sekurytyzację, polegającą na przedstawieniu danego zagadnienia na politycznej arenie w specyficzny sposób i dzięki temu następuje uzyskanie akceptacji na zastosowanie wyjątkowych środków ochronnych”⁴. Proces sekurytyzacji może np. legitymizować użycie siły, a w szerszym ujęciu „przenosi daną kwestię ze sfery «normalnej polityki» do sfery «polityki paniki», gdzie uzasadniona jest działalność do tej pory uznawana za nielegalną”⁵. Tutaj „egzystencjalne zagrożenie wymaga zastosowania specjalnych metod i uzasadnia działania znajdujące się poza granicami zwykłej politycznej procedury”⁶. Tym samym, sekurytyzacja może być postrzegana, jako skrajna postać upolitycznienia⁷.

Różni uczestnicy stosunków społecznych rozmaicie kwalifikują poszczególne dziedziny jako należące do sfery bezpieczeństwa⁸. Sekurytyzacja jest procesem intersubiektywnym. Poczucie zagrożenia, wrażliwości i niebezpieczeństwa może być konstruowane społecznie i nie musi mieć charakteru obiektywnego. Tym samym, pojęcie zagrożenia odnosi się do sfery świadomościowej danego podmiotu. Zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane jako niekorzystne lub niebezpieczne⁹. Szczególnie istotne są tu oceny formułowane przez dany podmiot, bo leżą one u podstaw działań podejmowanych w celu minimalizowania lub eliminowania zagrożeń. Percepcja zagrożeń przez dany podmiot może być odbiciem realnego stanu rzeczy lub może być fałszywa (mispercepcja). Duża zmienność w czasie i przestrzeni elementów składających się na bezpieczeństwo sprawia trudności w procesie ich poznawania. Mispercepcja jest naturalnym skutkiem dużej złożoności i dynamiki środowiska międzynarodowego, równoczesnego krążenia informacji prawdziwej i fałszywej, a także ograniczeń poznawczych podmiotów postrzegających i często zwykłego braku ich profesjonalizmu¹⁰. Zagrożenie oznacza tym samym zjawisko czy dysproporcję w zasobach, które powodują zaniepokojenie i lęk¹¹. Zarówno zagrożenia dla bezpieczeństwa, jak i obiekty, którym bezpieczeństwo ma być zapewnione (*referent objects*), nie są dane *a priori*, ale tworzone są w procesie społecznym. To, co zalicza się do dziedziny bezpieczeństwa, definiuje aktor sekurytyzujący.

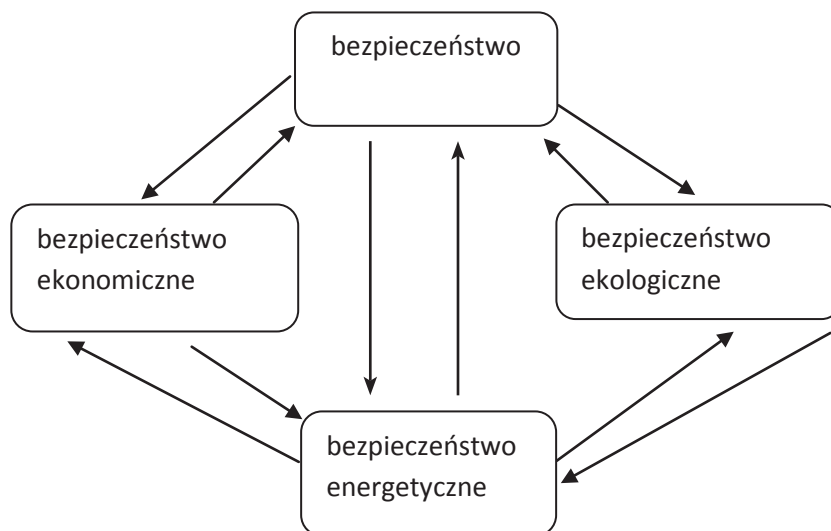
Schemat 1. *Sekurytyzacja bezpieczeństwa energetycznego*

Źródło: opracowanie własne.

*Teoria
sekurytyzacji
w analizie
energetycznego...*

Już w okresie zimnej wojny koncepcja bezpieczeństwa narodowego znacząco ewoluowała. Państwa zachodnie koncentrowały się na ograniczaniu wpływów Związku Radzieckiego nie tylko w wymiarze militarnym, ale również ideologicznym, społecznym i ekonomicznym. Tym samym, rozumienie pojęcia bezpieczeństwa się poszerzało. Od lat 80., w związku ze zmniejszeniem prawdopodobieństwa wybuchu konfliktu w skali globalnej, zmniejszyło się również znaczenie wymiaru polityczno-militarnego bezpieczeństwa¹². Jednocześnie, coraz częściej uwzględniano dwa inne wymiary bezpieczeństwa: ekonomiczny i ekologiczny. Oba te sektory bezpieczeństwa korespondują z koncepcją bezpieczeństwa energetycznego. Dostęp do surowców energetycznych warunkuje bowiem rozwój gospodarki w państwie, natomiast ich eksploatacja powoduje emisję gazów cieplarnianych do atmosfery, co w zasadniczy sposób wpływa na stan środowiska naturalnego. Zwiększenie znaczenia bezpieczeństwa ekonomicznego (a zwłaszcza jego wymiaru energetycznego) w stosunkach międzynarodowych było związane z kryzysem w Stanach Zjednoczonych w związku z brakiem płynności dostaw ropy i znacznym uzależnieniem państwa od importu tego surowca w latach 70.¹³ Zależność od dostaw ropy i kryzys naftowy związany z embargiem na ten surowiec, które narzuciły państwa arabskie Zachodowi, można uznać za moment przełomowy, jeśli chodzi o konceptualizację pojęcia „bezpieczeństwo energetyczne”. Od tej pory zaczęło się ono pojawiać

Źródło: opracowanie własne.

w strategiach bezpieczeństwa państw oraz w literaturze. Tym samym można stwierdzić, że kwestie związane z rynkiem energetycznym zostały zsekurytyzowane (SCHEMAT 1).

Wymiar polityczno-militarny bezpieczeństwa tracił na znaczeniu równoległe ze schyłkiem systemu zimnowojennego. Obecnie bezpieczeństwo staje się zjawiskiem wielowymiarowym, uwzględniającym między innymi uwarunkowania polityczne, kulturowe i gospodarcze działalności zarówno państw, jak i podmiotów niesuwerennych¹⁴. „Bezpieczeństwo międzynarodowe łączy bezpieczeństwo państwa, ale i innych uczestników stosunków międzynarodowych [...] oznacza to, iż narodowe interesy bezpieczeństwa są wkomponowane w szersze struktury ładu międzynarodowego”¹⁵. W przypadku wymiaru energetycznego bezpieczeństwa, mamy właśnie do czynienia z aktorami suwerennymi i niesuwerennymi. Uczestnikami rynku energetycznego są bowiem państwa, organizacje międzynarodowe, korporacje transnarodowe oraz konsumenci indywidualni. Analiza pojęcia bezpieczeństwa energetycznego stanowi wyzwanie zarówno dla tradycyjnego pojmowania bezpieczeństwa, jak i teorii sekurytyzacji.

*Bezpieczeństwo energetyczne
jako obszar badań bezpieczeństwa międzynarodowego*¹⁶

Termin „bezpieczeństwo energetyczne” do tej pory był rzadko używany poza środowiskiem ekspertów i analityków branży ener-

getycznej. Obecnie jest to pojęcie coraz bardziej popularne wśród politologów i ekonomistów, stanowiąc istotny wymiar bezpieczeństwa każdego państwa¹⁷. Zapewnienie płynnych dostaw energii zajmuje priorytetowe miejsce w agendach politycznych i strategiach gospodarczych państw. Zakres i intensywność działań podmiotów w tym wymiarze zależą od kontekstu międzynarodowego obejmującego zarówno stosunki między importerami i eksporterami, trendy rynkowe, oraz świadomość państw w kwestii potencjalnych zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa energetycznego¹⁸.

Analizując problematykę bezpieczeństwa energetycznego, trudno jest oddzielić teorię tego zjawiska od praktyki. Paradoksalnie, upowszechnienie dyskursu na ten temat z jednej strony wiąże pojęcie energetyki z bezpieczeństwem, a z drugiej strony utrudnia proces konceptualizacji i normatywizacji zjawiska bezpieczeństwa energetycznego¹⁹. Często podaje się w wątpliwość, czy problematykę energetyki należy analizować w kategoriach bezpieczeństwa.

Można wyróżnić dwa uwarunkowania kształtujące relacje między energetyką i bezpieczeństwem. Po pierwsze, energetyka jest traktowana jako podstawowa kategoria, warunkująca egzystencję i rozwój społeczeństw. Energetyka wpływa bowiem na każdy aspekt życia jednostek i grup społecznych. Zapotrzebowanie na energię wzrasta wraz z rozwojem populacji. Energetyka jest nieodzownym elementem rozwoju i produktywności rolnictwa i przemysłu. Światowe zapotrzebowanie na energię jest związane ze wzrostem demograficznym, zaawansowaniem technologicznym, uzależnieniem od paliw węglowodorowych, których złoża mogą stać się niewystarczające, by sprostać zapotrzebowaniu. Wzrost konsumpcji w wymiarze energetycznym danego państwa wpływa pozytywnie na jego rozwój gospodarczy i społeczny²⁰. Tym samym „totalność” znaczenia pojęcia bezpieczeństwa energetycznego wpływa na konceptualizację i praktykę bezpieczeństwa jako takiego.

Po drugie, koncepcja bezpieczeństwa energetycznego stanowi efekt debat teoretycznych na temat szerszego pojmowania zjawiska bezpieczeństwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych²¹. Postępująca demokratyzacja państw i wzrastający udział pozarządowych uczestników stosunków międzynarodowych oraz ciągły rozwój procesów internacjonalizacji różnych dziedzin życia narodów i państw powoduje stałe poszerzanie zespołu wartości chronionych w ramach polityki bezpieczeństwa²². Wzbogacanie katalogu wartości chronionych przez narodową politykę bezpieczeństwa powoduje adekwatne do tego rozszerzanie zakresu

stosowanych środków. Najczęściej następuje relatywne zmniejszenie znaczenia środków militarnych i siłowych, a podnoszona jest ranga środków cywilnych²³. Środki narodowej polityki bezpieczeństwa stają się coraz bardziej zróżnicowane zależnie od charakteru, rozmiarów i siły zagrożeń dla wartości uznanych za ważne dla przetrwania i rozwoju państwa.

Bezpieczeństwo energetyczne obejmuje kwestie energetyki, gospodarki, ale również potęgi politycznej państw. Różnorodność definiowania tego pojęcia stwarza sytuację, gdzie trudno jest wyznaczyć wyraźne granice znaczenia bezpieczeństwa energetycznego zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Liczne terminologiczne substytuty, jak np. bezpieczeństwo dostaw, geopolityka rurociągów *etc.*, jeszcze bardziej uniemożliwiają wyznaczenie konkretnych granic kategorii bezpieczeństwa energetycznego. Jednocześnie trudno jest odnaleźć spójną definicję tego terminu w dokumentach i aktach prawnych, gdzie bezpieczeństwo energetyczne jest wiązane ze wzrostem gospodarczym, czy środowiskiem naturalnym. W związku z tym w literaturze przedmiotu występują liczne kontrowersje dotyczące zakresu terminu bezpieczeństwo energetyczne.

Bezpieczeństwo energetyczne ma charakter wieloaspektowy i obejmuje uwarunkowania polityczne, ekonomiczne i ekologiczne (SCHEMAT 2). Szczególne znaczenie w tym kontekście ma bezpieczeństwo ekonomiczne, jako część składowa bezpieczeństwa państwa. Bezpieczeństwo ekonomiczne możemy rozumieć jako stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania przez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do skutecznego przeciwstawiania się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych²⁴. Determinuje ono bezpieczeństwo gospodarki narodowej, czyli taki stan, w którym gospodarka danego państwa ma zapewnioną niezbędną dla jej funkcjonowania i rozwoju podaż czynników produkcji, w tym wystarczalność energetyczną²⁵. Sektor energetyczny wpływa więc bezpośrednio na efektywność i konkurencyjność gospodarki państwa. Elementem bezpieczeństwa ekonomicznego państwa jest bezpieczeństwo surowcowe, żywnościowe, finansowe i inne. Gospodarczy wymiar bezpieczeństwa energetycznego dotyczy głównie kosztów uzyskania energii oraz ciągłości dostaw²⁶. Energia jest specyficznym produktem, ponieważ musi być dostępna w sposób ciągły, również w sytuacji kryzysów politycznych lub ekonomicznych²⁷. Brak płynności w dostawach energii wiąże się z wysokimi kosztami dla całej gospodarki państwa. Sektor energetyczny odgrywa więc zasadniczą

rolę w kształtowaniu efektywności i konkurencyjności gospodarki oraz wpływa bezpośrednio i pośrednio na jakość życia obywateli²⁸. Tym samym surowce energetyczne traktowane są jako produkt strategiczny. Z uwagi na wzmożoną konkurencję na międzynarodowym rynku surowców, wzrasta znaczenie ceny energii, która warunkuje poziom życia konsumentów, konkurencyjność przemysłu oraz wzrost gospodarczy²⁹. Można w tym kontekście wyróżnić następujące uwarunkowania ekonomiczne sprzyjające poprawie bezpieczeństwa energetycznego:

- a. liberalizacja rynku energetycznego, która zwiększa bezpieczeństwo zaopatrzenia przez wzrost liczby dostawców energii oraz uelastycznienie systemu funkcjonowania rynku;
- b. poprawa jakości infrastruktury transportowej;
- c. obniżenie energochłonności gospodarki, co wiąże się z postępowaniem technologicznym, dzięki któremu ogranicza się straty podczas przesyłania energii i w ten sposób zmniejsza zużycie nośników energii³⁰. Wydajność energetyczna jest definiowana, jako procent energii generowanej z surowców, przetworzonej na potrzeby użytkowe. Jest mierzona zazwyczaj, jako relacja między uzyskaniem i stratą energii.

„Pewność dostaw energii i jej ekonomicznie uzasadniona cena wiąże się z ochroną środowiska, co zmusza do wyboru źródeł według kryterium uwzględniającego koszty odtworzenia środowiska naturalnego”³¹. Ochrona środowiska w warunkach działania konkurencyjnego rynku energii stanowi znaczące wyzwanie dla jego uczestników. Kluczowe jest zastosowanie zasad zrównoważonego rozwoju, czyli powiązanie wzrostu gospodarczego z postępowaniem społecznym i ochroną środowiska oraz rozpowszechnianiem technologii umożliwiających zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery³². Zrównoważony rozwój postrzegany jako ważny element rozwoju cywilizacyjnego stanowi jednak nadal jedynie dodatek do polityki gospodarczej i społecznej państw. Sposobem zapewnienia zrównoważonego rozwoju jest wykorzystywanie źródeł odnawialnych energii oraz pomoc rządu dla przemysłu (tworzenie odpowiednich regulacji prawnych i uzupełnianie prywatnych inwestycji w dziedzinie badań, wdrażanie nowych technologii czystego spalania węgla oraz dofinansowywanie takich inwestycji)³³.

Mamy różne zakresy geograficzne pojęcia bezpieczeństwa energetycznego. Możemy mówić o bezpieczeństwie w skali globalnej lub narodowej oraz o regionach bogatych i ubogich w surowce

energetyczne. Tym samym, definicje tego pojęcia będą kształtowane przez różne założenia związane z logiką stosunków międzynarodowych, handlem międzynarodowym, rynkiem światowym czy kontrolą dostaw surowców³⁴.

Nie istnieje jedna uniwersalna i spójna definicja bezpieczeństwa energetycznego. Zjawisko to należy rozpatrywać w odniesieniu do innych wymiarów bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo energetyczne jest zatem składnikiem bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, ponieważ obejmuje aspekty wewnętrzne i zewnętrzne interesów państwa. Jednak bezpieczeństwo nie może być rozumiane jako suma bezpieczeństwa poszczególnych aktorów życia międzynarodowego³⁵. Podział bezpieczeństwa państwa na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe jest kwestią umowną, gdyż zawsze ma ono charakter międzynarodowy.

Państwa przywiązują wagę do kwestii energetycznych już od dawna, ale konceptualizacja bezpieczeństwa energetycznego pojawiła się dopiero w ostatnich latach. W literaturze występują różne definicje pojęcia „bezpieczeństwo energetyczne”. Za Michaelem T. Klare jest to zagwarantowanie dostaw surowców energetycznych zapewniających podstawowe potrzeby państwa nawet w sytuacji kryzysu lub konfliktu międzynarodowego³⁶. Bezpieczeństwo energetyczne obejmuje więc działania w celu redukcji uzależnienia od jednego importera, czyli dywersyfikację źródeł surowców. Wg Winstona Churchilla, „bezpieczeństwo i pewność dostaw ropy leży w różnorodności i tylko w niej”³⁷. Bezpieczeństwo dostaw sprowadza się do dwóch podstawowych zagadnień. Po pierwsze, gotowości danego systemu energetycznego do pokrycia zapotrzebowania na energię w normalnych warunkach eksploatacji (przy zachowaniu ciągłości dostaw, odpowiednich parametrów jakościowych, wymogów ochrony środowiska oraz akceptowanych społecznie cen), a po drugie, zdolności do zadowalającego, choć niepełnego zaspokojenia zapotrzebowania energetycznego mimo gorszych parametrów jakościowych, w różnych sytuacjach awaryjnych, krytycznych, żywiołowych, czy w sytuacji konfliktów międzynarodowych³⁸. W takiej sytuacji zyskuje znaczenie skuteczności mechanizmów postępowania kryzysowego (np. rezerwy strategiczne, współpraca międzynarodowa). Kategoria ta odnosi się zatem zarówno do bezpieczeństwa i stabilności dostaw surowców pochodzących z importu, jak i bezpieczeństwa i niezawodności krajowej infrastruktury energetycznej³⁹. Celem zapewnienia ciągłości dostaw, strategia bezpieczeństwa energetycznego państwa powinna uwzględniać różnorodne uwarunkowania,

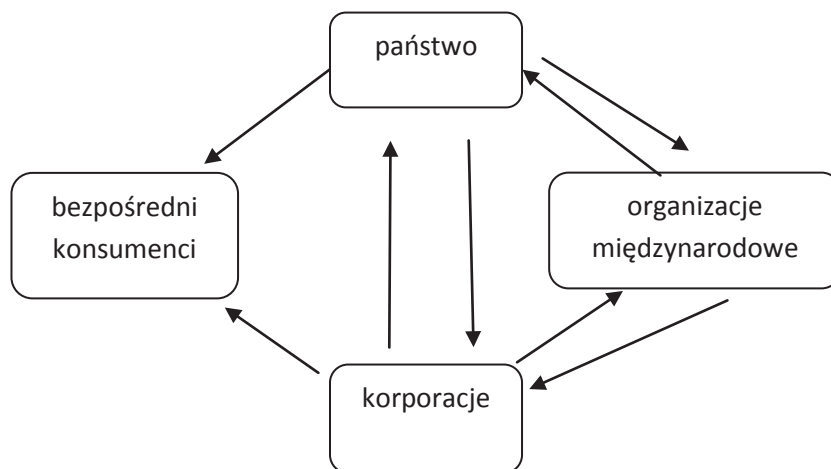
takie jak na przykład poziom ryzyka, jaki wiąże się z poszczególnymi źródłami dostaw. Wiąże się to z problemem stabilności politycznej i ekonomicznej państw eksporterów. Kolejną kwestią jest elastyczność systemu energetycznego, czyli zdolność do szybkiej konwersji z jednego surowca na inny oraz zakres wykorzystania zasobów wewnętrznych⁴⁰.

Analitycy Uniwersytetu w Ottawie, Chantale LaCasse i Andre Plourde, definiując bezpieczeństwo energetyczne, stwierdzili, że „jeśli bezpieczeństwo dostaw oznacza pewność fizycznej dostępności ropy w okresie zakłóceń, wówczas można powiedzieć, że kraj osiągnął swój cel, gdy jest w stanie zawsze zagwarantować, iż potrzebna ilość ropy z całą pewnością dotrze na rynek wewnętrzny”⁴¹. Również Jan H. Kalicki i David L. Goldwyn zdefiniowali bezpieczeństwo energetyczne jako gwarancję płynnych, niezawodnych i przystępnych dostaw energii bez żadnych zakłóceń⁴².

Bezpieczeństwo energetyczne definiuje się również, jako „zdolność gospodarki narodowej do bieżącego i perspektywicznego zaopatrzenia w energię odbiorców państwowych po społecznie akceptowanych cenach i przy zachowaniu niezależności politycznej”⁴³. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego państwa oznacza więc wyeliminowanie lub ograniczenie możliwości wykorzystania przez podmioty zewnętrzne ich statusu dostawcy energii w celu wywierania presji politycznej.

Komisja Europejska z kolei definiuje to zjawisko, jako możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb energetycznych w wyniku wykorzystania zasobów wewnętrznych, jak również dostępnych zewnętrznych źródeł surowców⁴⁴. Janusz Bielecki podkreśla natomiast znaczenie cen surowców energetycznych, definiując bezpieczeństwo energetyczne, jako „niezawodne i wystarczające dostawy energii po przystępnych cenach”⁴⁵. Podobnie Centrum Badań Energetycznych Azji i Pacyfiku (*Asia Pacific Energy Research Centre*) definiuje to pojęcie jako: „zabezpieczenie wystarczających dostaw energii po przystępnej i stabilnej cenie celem osiągnięcia wydajności i wzrostu gospodarki”⁴⁶. Inne definicje określają bezpieczeństwo energetyczne jako „zagwarantowanie wystarczających dostaw energii zaspokajających podstawowe potrzeby obecne i w przyszłości, jak również dywersyfikację źródeł energii oraz inwestowanie w surowce przyjazne środowisku, odnawialne, takie jak energia słoneczna, biomasa, czy elektrownie wiatrowe”⁴⁷.

Bezpieczeństwo energetyczne można rozpatrywać w krótkim okresie, wówczas oznacza ono zdolność systemu energetycznego do elastycznego reagowania na nagłe zmiany podaży i popytu, oraz

Źródło: opracowanie własne.

w perspektywie długoterminowej, jako realizację inwestycji w zakresie zaopatrzenia w energię zgodnie z potrzebami rozwoju gospodarczego państwa⁴⁸. Międzynarodowa Agencja Energetyczna w 1993 roku za podstawowe elementy długoterminowego bezpieczeństwa energetycznego uznała dywersyfikację, efektywność energetyczną i elastyczność sektora energetycznego. Dodała do tego mechanizmy kolektywnego działania państw, stale prowadzone badania, wdrażanie nowoczesnych technologii, zapewnienie wolnego handlu i bezpiecznego środowiska inwestycyjnego, oraz współpracę między wszystkimi uczestnikami rynku energetycznego celem wymiany informacji, oraz wzajemnego zrozumienia⁴⁹.

Daniel Yergin stwierdził, iż „bezpieczeństwo energetyczne wymaga stałego zaangażowania i uwagi – zarówno dzisiaj, jak i w przyszłości”⁵⁰. Wskazuje on szereg kluczowych elementów bezpieczeństwa energetycznego państw. Wśród nich uwzględnia dywersyfikację dostaw surowców, rezerwy strategiczne, różnorodność i mnogość kluczowej infrastruktury energetycznej, elastyczność rynków surowców, współzależności między dostawcami i konsumentami surowców, pobudzanie ich współpracy oraz regularne inwestycje w unowocześnianie technologiczne⁵¹.

W niniejszej analizie warto uwzględnić podejście realistyczne i idealistyczne do problematyki bezpieczeństwa energetycznego. Przedstawiciele nurtu realistycznego analizujący bezpieczeństwo energetyczne państwa, upatrują świat jako uwikłany w szereg wyzwań, które stają się coraz bardziej niebezpieczne. Bezpieczeństwo energetyczne traktują oni jako element globalnej polityki siły i narzędzie polityki zagranicznej państwa.

SCHEMAT 4. *Relacje między podmiotami bezpieczeństwa energetycznego*

*Teoria
sekurytyzacji
w analizie
energetycznego...*

Źródło: opracowanie własne.

Uważają, że współczesny rynek energetyczny nie jest w stanie zapewnić dostaw w perspektywie długoterminowej. Tym samym dostęp do źródeł energii zawsze był i będzie prowokował konflikty zbrojne między państwami. Michael Klare nazywa ten system „kurczącą się planetą wzrastających sił”⁵². Przewiduje on wzrost intensywności wojen związanych z dostępem do surowców. Jego prognoza jest pesymistyczna i wiąże się nie tylko z konfliktami międzynarodowymi, ale również z degradacją środowiska naturalnego. Realisci akceptują koncepcję współzależności i współpracy celem stworzenia wspólnego bezpieczeństwa energetycznego, jednocześnie podkreślają, iż największe zasoby surowców energetycznych znajdują się w państwach islamskich, co powoduje dodatkowe konflikty między Zachodem i Wschodem. Realisci odróżniają również graczy państwowych i niepaństwowych, jeśli chodzi o wydobycie i transport surowców energetycznych. Zasoby będące w dyspozycji państw, stanowią narzędzie ich polityki zagranicznej, natomiast te zarządzane przez firmy prywatne stanowią element wolnego rynku.

Idealiści są bardziej optymistyczni. Uważają oni, iż wojny o terytoria zasobne w surowce naturalne będą w przyszłości coraz radsze. Walka o surowce jest bezsensowna, ponieważ bardziej opłaca się zakupić ropę, a interesy kupujących i sprzedających się nie wykluczają. Wszyscy uczestnicy rynku go, oraz rozwoju gospodarczego⁵⁹. Charakter uczestnictwa państw w międzynarodowym obrocie surowcami energetycznymi jest zróżnicowany, również motywy ich działań na rzecz

Misiągiewicz bezpieczeństwa energetycznego są różne. P. Andrew-Speed klasyfikuje uczestników tego rynku na cztery grupy:

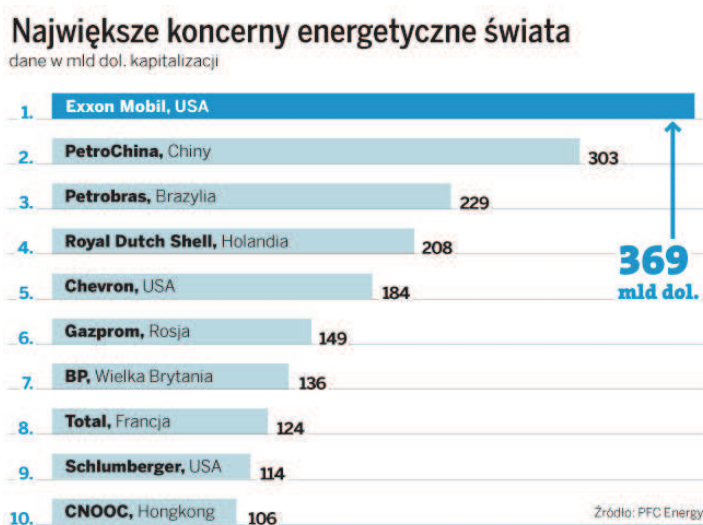
- a. państwa eksportujące kapitał i technologię, ale importujące surowce (USA, Japonia, niektóre państwa UE);
- b. państwa eksportujące ropę i gaz oraz technologię i kapitał (Wielka Brytania, Dania, Norwegia, Holandia);
- c. państwa eksportujące ropę i gaz, ale importujące kapitał i technologię (Rosja, państwa OPEC, Azja Centralna);
- d. państwa uzależnione od importu technologii, kapitału i surowców (państwa rozwijające się i nowi członkowie UE)⁶⁰.

Dla importerów surowców energetycznych bezpieczeństwo energetyczne jest to bezpieczeństwo dostaw oraz niskie ceny surowca. Dla konsumentów niezbędna jest również dywersyfikacja źródeł dostaw. Można wymienić dwie kategorie importerów surowców energetycznych: państwa najuboższe i państwa wysokorozwinięte. W pierwszym przypadku dostęp do energii warunkuje zaspokojenie podstawowych potrzeb egzystencjalnych. Państwa ubogie nie posiadają nowoczesnej infrastruktury energetycznej, co powoduje duże straty energii i w konsekwencji zwiększenie zapotrzebowania. Drugą grupę stanowią państwa rozwinięte, dla których ważna jest ciągła dostępność fizyczna surowców w każdym czasie, w odpowiedniej ilości i po akceptowanej cenie⁶¹. Ich system przesyłowy cechuje większa wydajność, a zwiększone inwestycje powodują, iż państwa te są w stanie eksploatować alternatywne źródła energii.

Bezpieczeństwo energetyczne ma duże znaczenie dla państw, które są uzależnione od importu nośników energii. Ich pozycja na rynku energetycznym jest bardzo słaba i są one podatne na naciski z zewnątrz nie tylko w wymiarze gospodarczym, ale również politycznym. Uzależnienie od jednego producenta grozi zachwianiem płynności importu⁶². W takiej sytuacji są byłe republiki radzieckie, a zwłaszcza Ukraina, Białoruś czy państwa bałtyckie, które są uzależnione od dostaw surowców z Rosji. Celem konsumentów jest ograniczanie ryzyka braku ciągłości dostaw oraz łagodzenie jego skutków. Jest to możliwe dzięki gromadzeniu strategicznych rezerw oraz międzynarodowym mechanizmom, takim jak Międzynarodowa Agencja Energetyczna (*International Energy Agency* – IEA), która w sytuacji zachwiania dostaw z zagranicy, prowadzi dystrybucję ropy wśród państw konsumenckich Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Jednak mimo wspólnych celów i interesów państw konsumentów, każde z nich prowadzi specyficzną politykę bezpieczeństwa energetycznego.

SCHEMAT 5. *pozycja finansowa międzynarodowych koncernów energetycznych*

Teoria sekurytyzacji w analizie energetycznego...

Źródło: źródło: http://forsal.pl/artykuly/481117,oto_najwieksze_koncerny_energetyczne_swiate.html [dostęp: 12.03.2015 r.).

USA są przede wszystkim konsumentami ropy, Europejczycy koncentrują się obecnie na dostawach gazu⁶³. Dla państw będących importerami surowców energetycznych bezpieczeństwo energetyczne stanowi kluczowy element ich polityki zagranicznej. Dlatego też próbują one utrzymywać dobre stosunki z producentami ropy i gazu oraz z przedsiębiorstwami prywatnymi branży energetycznej. Z kolei dla państw takich jak Arabia Saudyjska, Rosja czy Iran, mimo iż są kluczowymi producentami węglowodorów, ze względu na ograniczone zdolności rafinacji, bezpieczeństwo energetyczne oznacza konieczność importu przetworzonych produktów naftowych⁶⁴. W tym kontekście polityka bezpieczeństwa energetycznego państwa ma na celu określenie działań niezbędnych dla zabezpieczenia bieżących i przewidywalnych potrzeb surowcowych, zapewniających trwały rozwój gospodarczy. Główne elementy strategii państw eksporterów to: dywersyfikacja źródeł dostaw energii, tworzenie rezerw surowców, ograniczenie dostępności podmiotom zagranicznym do rodzimego rynku energetycznego czy zawieranie umów międzynarodowych (SCHEMAT 4)⁶⁵. Zgodnie z wytycznymi Narodowej Polityki Energetycznej USA, „koncentracja światowej produkcji ropy w jakimkolwiek regionie jest główną przyczyną niestabilności rynku energetycznego, dlatego należy zdywersyfikować produkcję, która przyczyni się do zysków każdego uczestnika”⁶⁶.

Dla państw producentów bezpieczeństwo energetyczne to stałe zapotrzebowanie na nośniki energii oraz pewność, że konsumenci będą w stanie zapłacić odpowiednią cenę za surowce w długim okresie. Poważnym wyzwaniem dla producentów surowców jest potrzeba wzrostu wydobycia i eksploatacji nowych pól ropo- i gazonośnych. Wymaga to nowoczesnej i drogiej technologii oraz ogromnych inwestycji. Dla producentów istotna jest również kontrola dróg eksportu, przede wszystkim rurociągów⁶⁷. Bardzo często, państwa producenci jednocześnie stają się importerami surowców energetycznych z uwagi na duże wewnętrzne zapotrzebowanie. Tym samym zaspokojenie konsumpcji wewnętrznej staje się dla tych państw podstawowym wyzwaniem polityki bezpieczeństwa energetycznego⁶⁸.

Specyficzną rolę we współczesnych stosunkach międzynarodowych uzyskały państwa tranzytowe. Ich pozycja geopolityczna predestynuje je do czerpania korzyści niezależnie od cen surowców⁶⁹. Celem polityki bezpieczeństwa energetycznego tych państw jest budowa na ich terytorium rozbudowanego systemu infrastruktury rurociągowej łączącej producentów z konsumentami, możliwość redystrybucji surowców oraz zaspokojenie własnych potrzeb energetycznych.

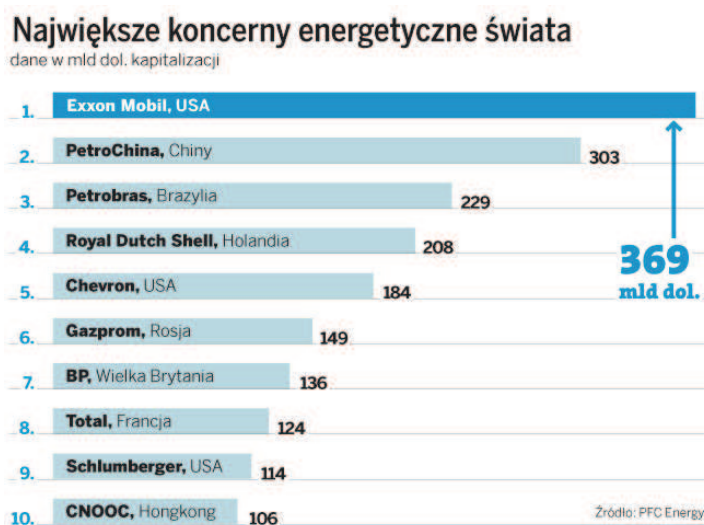
Organizacje międzynarodowe stają się istotnym aktorem na rynku energetycznym. Ich rola to zachęcanie państw do współpracy w dziedzinie działań na rzecz bezpieczeństwa energetycznego. Najistotniejszą z nich jest Międzynarodowa Agencja Energetyczna, która została utworzona w 1974 r. w odpowiedzi na tzw. pierwszy szok naftowy po nałożeniu embarga na arabską ropę i ewoluowała w kierunku skoordynowanego systemu zapobiegania ryzyku zachwiania dostaw energii i dystrybucji ropy na międzynarodowym rynku energetycznym. Jej siedziba mieści się w Paryżu. Działa przy Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Początkowo zadania organizacji koncentrowały się wokół rynku ropy naftowej, w kolejnych latach były rozszerzane. Jednak jest to system niedoskonały, ponieważ nie obejmuje najdynamiczniejszych konsumentów, takich jak Chiny i Indie, ale również z uwagi na brak skutecznych mechanizmów decyzyjnych wśród członków.

Inną organizacją jest Szanghajska Organizacja Współpracy, która obejmuje Chiny, Rosję, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan i Uzbekistan. Jej celem jest zwiększanie regionalnego bezpieczeństwa również w wymiarze energetycznym. Kolejną ważną organizacją jest NATO. W wyniku przemian we współczesnych stosunkach międzynarodowych niemilitarny wymiar

Schemat 5. *Pozycja finansowa międzynarodowych koncernów energetycznych*

Teoria sekurytyzacji w analizie energetycznego...

Źródło: źródło: http://forsal.pl/artykuly/481117,oto_najwieksze_koncerny_energetyczne_swiate.html [dostęp: 12.03.2015 r.).

bezpieczeństwa staje się nowym wyzwaniem dla społeczności międzynarodowej, a bezpieczeństwo energetyczne, odgrywając coraz większą rolę, staje się kwestią coraz częściej dyskutowaną na forum Sojuszu.

Organizacja Państw Eksportujących Ropę Naftową (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*, OPEC) skupia kraje wytwarzające ponad 40% i posiadające ponad 3/4 światowych złóż ropy naftowej⁷⁰. Jej członkami są: Algieria, Angola, Arabia Saudyjska, Ekwador, Iran, Katar, Kuwejt, Libia, Nigeria, Wenezuela i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Celem OPEC jest ujednoczenie polityki w dziedzinie produkcji i zbytu ropy naftowej przez ustalanie limitów wydobycia i cen oraz zabezpieczenie interesów jej producentów, oraz prowadzenie badań w zakresie wykorzystania energii i perspektyw przemysłu petrochemicznego.

Coraz bardziej znaczącym podmiotem bezpieczeństwa energetycznego we współczesnych stosunkach międzynarodowych są korporacje (SCHEMAT 5). Bardzo często bez ich udziału państwa nie są w stanie samodzielnie realizować inwestycji w infrastrukturę energetyczną. Tym samym państwa są zmuszone uwzględniać w swojej polityce bezpieczeństwa energetycznego interesy międzynarodowych koncernów energetycznych.

James R. Schlesinger⁷¹ stwierdził, iż „świat staje przed problemem związanym z dostawą energii [...] musimy przywyknąć do pewnego poziomu niebezpieczeństwa w tym wymiarze”⁷². Stwierdził on ponadto, iż „w okresie, gdy mamy do czynienia z nowoczesnymi technologiami jesteśmy narażeni na wiele zagrożeń bezpieczeństwa energetycznego. W związku z tym, zamiast zajmować się bezpieczeństwem energetycznym, powinniśmy zajmować się zagrożeniami tego bezpieczeństwa, czyli niebezpieczeństwem energetycznym. Współcześnie mamy bowiem do czynienia z różnymi poziomami niebezpieczeństwa”⁷³.

Teoria sekurytyzacji staje się tym samym bardzo użytecznym narzędziem umożliwiającym analizę zjawiska bezpieczeństwa energetycznego. Skoro „bezpieczeństwo wiąże się z przetrwaniem” danego podmiotu, to energetykę niewątpliwie możemy traktować, jako jeden z najistotniejszych wymiarów tegoż bezpieczeństwa. Zagrożenia w tym wymiarze funkcjonowania społeczeństwa, państwa czy społeczności międzynarodowej, ograniczają ich rozwój, ale przede wszystkim wpływają na ich dalszą egzystencję. Dlatego też, infrastruktura energetyczna państw bardzo często staje się celem ataków różnego rodzaju podmiotów zarówno suwerennych, jak i niesuwerennych.

PRZYPISY

1. B. Buzan, „Rethinking Security after the Cold War”, *Cooperation and Conflict* 1997, t. 32, nr 1, s. 13.
2. Zob. J. Czaputowicz, „Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych”, [w:] K. Żukrowska, M. Grącik [red.], *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006.
3. B. Buzan, op. cit., s. 14.
4. Zob. J. Czaputowicz, op. cit.
5. B. Buzan, op. cit., s. 14.
6. Ibidem, s. 14.
7. Ibidem, s. 14.
8. J. Czaputowicz, op. cit.
9. Zob. M. Pietraś, „Bezpieczeństwo międzynarodowe”, [w:] M. Pietraś [red.], *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2007; R. Zięba, „Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych”, [w:] E. Halizak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba [red.], *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 2006.
10. Zob., jak wyżej.

11. Zob., jak wyżej.
12. B. Buzan, op. cit., s. 6.
13. Ibidem, s. 6.
14. B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde, *Security: a New Framework for Analysis*, Boulder 1998, s. 195.
15. M. Pietraś, „Bezpieczeństwo międzynarodowe”, [w:] red. M. Pietraś [red.], *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006, s. 324.
16. W dużym stopniu kwestia istoty i specyfiki bezpieczeństwa energetycznego została opisana przez autorkę w publikacji: „Bezpieczeństwo energetyczne we współczesnych stosunkach międzynarodowych”, [w:] B. Dziemnidok-Olszewska, W. Sokół, T. Bichta [red.], *W kręgu nauki o państwie, prawie i polityce. Księga Jubileuszowa Profesora Marka Zmigrodzkiego*, Innovatio Press, Lublin 2012, ss. 719–45.
17. M.T. Klare, „Energy Security”, [w:] P.D. Williams [red.], *Security Studies: an Introduction*, London, New York 2008, ss. 483–96.
18. K. Pronińska, „Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach międzynarodowych – aspekty strategiczne”, [w:] E. Halizak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba [red.], *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 2006, s. 404.
19. F. Ciuta, „Conceptual Notes on Energy Security: Total Or Banal Security?”, *Security Dialogue* 2010, t. 41, nr 2, s. 124.
20. A. Demirbas, „Energy Issues and Energy Priorities”, *Energy Sources* 2008, Part B, nr 3, s. 41.
21. A. Correlje, C. van der Linde, „Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective”, *Energy Policy* 2006, nr 34(5), ss. 532–4.
22. R. Zięba, „Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych”, [w:] E. Halizak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba [red.], *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 2006, s. 944.
23. Ibidem, s. 945.
24. Z. Stachowiak, „Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego”, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, 2006, s. 386.
25. E. Halizak, „Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego”, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, ss. 78–82.
26. A. Gradziuk, W. Lach, E. Posel-Częścik, K. Sochacka, „Co to jest bezpieczeństwo energetyczne państwa?”, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter [red.], *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warszawa 2003, s. 76.
27. Ibidem, s. 71.
28. Ibidem, s. 71.
29. Ibidem, s. 76.
30. Ibidem, s. 77.
31. Ibidem, s. 77.

32. Ibidem, s. 77.
33. Ibidem, s. 80.
34. Z. Stachowiak, op. cit., s. 127.
35. T. Młynarski, *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Mozaika interesów i geostrategii*, Kraków 2011, s. 29.
36. M. T. Klare, op. cit., ss. 483–96.
37. D. Yergin, „Energy Security and Markets”, [w:] J.H. Kalicki, D.L. Godwyn [red.], *Energy and Security: Towards a New Foreign Policy Strategy*, Waszyngton 2005, s. 52.
38. W. Bojarski, „Bezpieczeństwo zaopatrzenia kraju w gaz”, [w:] *Alternatywne koncepcje przekształceń polskiego systemu gazowniczego*, Warszawa 2000.
39. K. Pronińska, *Bezpieczeństwo energetyczne...* op. cit., s. 415.
40. Ibidem, s. 416.
41. Cyt za: K. Pronińska, *Bezpieczeństwo energetyczne...* op. cit., s. 415; C. LaCasse, A. Plourde, „On the Renewal of Concern for the Security of Oil Supply”, *The Energy Journal*, 1995, t. 16, nr 2.
42. J.H. Kalicki, D.L. Goldwyn, *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*, Washington 2005, s. 10.
43. Z. Stachowiak, op. cit., s. 396.
44. EUROGULF, http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy-supply/doc/studies/2005_04_eurogulf_kuwait_en.pdf, *An EU-GCC Dialogue for Energy Stability and Sustainability*, s. 24, [dostęp: 23 .03. 2010 r.].
45. J. Bielecki, „Energy Security: is the Wolf at the Door?”, *The Quarterly Review of Economic and Finance* 2002, nr 42 (2), s. 237.
46. F. Ciuta, op. cit., s. 125.
47. M. T. Klare, op. cit., ss. 483–96.
48. T. Młynarski, op. cit., s. 33.
49. R. Skinner, *The Oil Supply and Demand Context for Security of Oil Supply to the EU from the GCC Countries*, <http://www.oxfordenergy.org/2005/04/the-oil-supply-and-demand-context-for-security-of-oil-supply-to-the-eu-from-the-gcc-countries-2/> [dostęp: 26 .12. 2012].
50. D. Yergin, op. cit., s. 52.
51. Ibidem, s. 55.
52. G. Luft, A. Korin, „Realism and Idealizm in the Energy Security debate”, [w:] *Energy Security Challenges for 21st Century...* op. cit., s. 340.
53. Ibidem, s. 340.
54. Ibidem, s. 341.
55. R. Skinner, *Energy Security and Producer – Consumer Dialogue: Avoiding a Maginot Mentality*, <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/02/Presentation31-Energy-Security-and-Producer-ConsumerDialogueAvoidingaMaginotMentality-RSkinner-2005.pdf> [dostęp: 26 .12. 2012 r.].
56. Ibidem.
57. K. Pronińska, *Bezpieczeństwo energetyczne...* op. cit., s. 414.

58. Ibidem, s. 30.
59. G. Luft, A. Korin, „Energy Security: In the Eyes of the Beholder”, [w:] G. Luft, A. Korin [red.], *Energy Security Challenges for 21st Century*, Santa Barbara 2009, s. 5.
60. K. Pronińska, *Bezpieczeństwo energetyczne...* op. cit., s. 402.
61. T. Młynarski, op. cit., s. 32.
62. G. Luft, A. Korin, op. cit., s. 10.
63. Ibidem, s. 11.
64. T. Młynarski, op. cit., s. 33.
65. Ibidem, s. 31.
66. M. T. Klare, op. cit., ss. 483–96.
67. G. Luft, A. Korin, op. cit., s. 9.
68. Ibidem, s. 9.
69. R.M. Czarny, *Dylematy Energetyczne Państw Regionu Nordyckiego*, Kielce 2009, s. 47.
70. OPEC, http://www.opec.org/opec_web/en/ [dostęp: 13.03.2015].
71. Sekretarz Obrony USA w administracji R. Nixona i G. Forda, Sekretarz Energetyki USA w administracji J. Cartera.
72. Cyt. za: M.T. Klare, op. cit., ss. 483–96.
73. Cyt. za: Idem, „There Will Be Blood: Political Violence, Regional Warfare, and the Risk of Great-power Conflict over Contested Energy Sources”, [w:] *Energy Security Challenges for 21 Century...* op. cit., s. 44.

*Teoria
sekurytyzacji
w analizie
energetycznego...*